

BİR DÖNEMİ UNSURLARINA AYIRMAK

4 - ATLAS FİLM

İlker Mutlu

Nerede kalmıştık?

Evet, 40'lı yıllar boyunca Mısır filmleri etkisini göstermeye başlamıştı bizde. İkinci Dünya Savaşı nedeniyle Avrupa ve Amerika'dan film ithalinin sekteye uğrayışı neticesinde Mısır sineması için bir fırsat kapısı açılmış oluyordu Türkiye'de. Müzikli melodramlar sayıca artarken 1940'ların ilk çeyreğinde **Münir Nurettin Selçuk**, **Müzeyyen Senar**, **Malatyalı İbrahim** gibi gözde şarkıcılar bu filmlerde yer aldılar. **Necip Erses** 1943'te Şişli'de Ses Film Stüdyosu'nu kurdu. **Şadan Kamil**, **On Üç Kahraman**'la ilk filmini çekmeye girişti, filmi iki senede tamamlayabilecekti. 1944'te, yönetmen **Faruk Kenç** İstanbul Film'i, **Fuat Rutkay** Halk Film'i, **Çetin Karamanbey** de -kısa ömürlü olacak olan- Kurt Film'i kurdu. 15 Ağustos 1945'te İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle sinemamız rahat bir nefes aldı. **Kenç**, **Hasret**'i; tiyatrocular **Talat Artemel**, **Hürriyet Apartmanı**'nı; **Muhsin Ertuğrul** ise **Yayla Kartalı**'nı yaptı. Sinema dergileri gittikçe çoğalıyordu: Kasım'da *Sinema Postası*, hemen ardından da *Haftanın Filmleri* çıktı. **Turgut Demirağ**, Sirkeci'de And Film'i açtı. Geçiş dönemi, tiyatro dışından oyuncu gelişini de hızlandırmıştı. 1945'te **Oya Sensev** geldi, örneğin. **Muhsin Ertuğrul**, **Nazım Hikmet**'in senaryosundan **Kızılırmak-Karakoyun**'u çekmeye başladı. **Nazif Duru** ve **Murat Köseoğlu** bir araya gelerek Atlas Film'i kurdular.

Bunlar olurken, geleceğin Yeşilçam'ının temellerinin atıldığı 50'ler Sineması'nı başlatan olayların tetikleyicisi siyasi meseleler de 1945'te gerçekleşmeye başlamıştı: **Bayar** CHP'den istifa etti, **Menderes** ile **Köprülü** de partiden çıkarıldı, **İnönü** çok partili rejime geçişi istediğini belirtti mecliste, İstanbul'da komünist aleyhtarları nümayiş gerçekleştiren Tan Matbaası yerle bir edildi.

1946'da geçiş dönemi sinemacıları tiyatro dışından gelen **Sadri Alışık (Günahsızlar)**, **Orhan M. Arıburnu**, **Enver Orhon** ve **Berin Aydan (Gençlik Günahı)** gibi oyuncularını piyasaya sürmeye devam ettiler. Ankara Film, Sema Film, Birlik Film, Erman Film, şark Film, Duru Film, Acar Film gibi yeni kurulan yapımevleriyle sayı birden arttı. **Naci** ve **Nazif Duru**, Mecidiyeköy 2. Taşocağı Caddesi üzerinde Atlas Film Stüdyosu'nu kurdular. Yönetmen **şakir Sırmalı**, **Unutulan Sır/Domaniç Yolcuları**'nı çekmeye girişti. Yerli Film Yapanlar ve Sinemacılar ve Filmciler Cemiyetleri kuruldu. Yerli filmlerden alınan vergiler yüzde 75'ten yüzde 25'e indirildi ve İpek Film şirketi tekrar yapıma başladı.

1946'da Demokrat Parti, Türkiye Sosyalist Partisi, Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi kuruldu. Yeni, tek dereceli seçim kanunu kabul edildi. Tek dereceli ilk genel seçimde CHP 395, DP 64 sandalye kazandı. **İnönü** yeniden cumhurbaşkanı, **Recep Peker** başbakan oldu. Sıkıyönetim komutanlığı, TSP, TSEKP, birçok sendika, dergi ve gazeteyi kapattı. DP milletvekilleri meclisi terk ettiler.

Ertuğrul'un **Kızılırmak-Karakoyun**'u nihayet tamamladığı 1947 yılında yönetmen **Turgut Demirağ** da zamanı lsnde hayli pahalı bir stnyapım olarak öne çıkan **Bir Dağ Masalı** ile adını duyuruyordu. 11 Kasım'da Beyoğlu Hacıpulo Hanı'ndaki Doğan Film Stüdyosu yandı. Elektra (Seyhan) Film kuruldu. **Fuat Rutkay** Bakırköy'de Halk Film Stüdyosu'nu açtı ve yapıma başladı. **Rakım alapala**'nın pek çok sinema tarihçisine sinemamızın özellikle ilk dönemi için kaynaklık eden *Filmlerimiz* adlı eseri yayımlandı. Bunlar olurken, DP, kısmi seçimlere girmeme kararı aldı. Marshall Planı bildirildi. Milli Eğitim Bakanı ilkokul mezunu çocuklar için din eğitimi veren kurslar aılabileceğini söyledi. TSP ve TSEKP duruşmaları başladı. İzmirden **Menderes**'in konuşmasını basan gazeteciler tutuklandı. Başbakan değişti, **Hasan Saka** hükümeti kuruldu. İstanbul'da 1940'tan bu yana yürürlükte olan sıkıyönetim kalktı.

19 şubat 1948'de Beyoğlu'ndaki Atlas Sineması açıldı. Yerli Film Yapanlar Cemiyeti, 9 Temmuz'da memleketin ilk film müsabakasını gerçekleştirdi. Kazananlara dlleri 10 Eylül'de Açık hava Tiyatrosu'nda verildi. En iyi film **Unutulan Sır/Domaniç Yolcuları**, ikinci film **Bir Dağ Masalı** ıktı. En İyi Yönetmen ve Senaryo dlleri de **Bir Dağ Masalı** ile **Turgut Demirağ**'a gitti. **Hüseyin Peyda**, may (rmen) Film şirketi'ni kurdu. Bundan başka İyi film ve Kale Film şirketleri açıldı. Tiyatro dışından oyuncular gelmeye devam ediyordu: **Sezer Sezin**, **Reha Yurdakul**, **Ayla Karaca** ve **Memduh n** sinemaya girdiler

mesela. Bu esnada CHP, İlahiyat Fakültesi, imam-hatip kurslarının açılmasını, ilkokulların dördüncü ve beşinci sınıflarına din dersi konulmasını kabul etti. **Sabahattin Ali** öldürüldü. Millet Partisi kuruldu. DP'nin katılmadığı ara seçimler yapıldı. İstiklal Mahkemeleri Kanunu kaldırıldı ve Ankara'da komünist aleyhtarı Kıbrıs Mitingi gerçekleştirildi.

1949 yılında **Lütfi Akad** sinemamızda yeni bir dönemi başlatarak tiyatro dışından yönetmenlerin önünü açacak olan **Vurun Kahpeye**'yi çekti. **Aydın Arakon Çılgılık**'la sinemamızın korku türündeki ilk örneğini verdi. Tiyatro dışından piyasaya yeni giren oyuncular **Gülistan Güzey**, **Hümaşah Hiçan** ve **Muzaffer Tema**'ydı. Duru Film, Ülkü Film, Milli Film, Azim Film, Güneş Film firmaları açıldı. **Şemsettin Günaltay** hükümeti kuruldu. Kuzey Atlantik İttifakı Antlaşması (NATO) imzalandı. Türk Ocakları yeniden kuruldu. İstanbul Radyosu yayına başladı. İstanbul'da Kıbrıs Mitingi gerçekleştirildi. Bu arada Atlas Film **İstanbul'un Fethi** için ilanla genç, atletik oyuncu adayları aramaktaydı...

Atlas Film Stüdyosunu Gezmek

Atlas Film Stüdyosu binası

Atlas Film Stüdyosu, 1947'de iki ortak, **Nazif Duru** ve **Murat Köseoğlu** tarafından Mecidiyeköy'de üç buçuk dönüm bir arazi üzerine inşa edilmiş görkemli bir binaydı. Cumhuriyetin ilk fabrikalarından biri olan Likör Fabrikasını geçince "Atlas Film Stüdyosuna Gider" tabelasının yanından dönülüyordu stüdyonun yoluna. Atlas Film büyük oynuyordu; gösterişli, pahalı üstünyapımlarla yollarına devam etmekte niyetleri. Üç kattan oluşan geniş, betonarme bina beyaz sövelerle çevrili pencereleriyle ve yine bu söve malzemesiyle çatı katının duvarına işlenmiş "ATLAS FİLM" yazısıyla oldukça dikkat çekiciydi.

Dar bir giriş kapısından giriliyordu binaya. Zemin katta üzerinde “LABORATUVAR” yazılı birkaç kapı karşıları sizi. Laboratuvarları geçerken dönemin en kaliteli makinalarıyla karşılaştınız: Film basma (matipo) makineleri Zeis markaydı. Eskiden tamburalarla yapılan developman işini artık özel makinalarla yapmaktaydılar.

İki keçeli odalardan geçilerek gelinen plato, alabildiğine geniş bir alandı. **İstanbul’un Fethi**’ne hazırlanıldığından, bir yanda muazzam tophane, diğer yanda mozaikleri bile atlanmamış Bizans kilisesi dekoru, çinilerle süslü bir saray odası görebilirdiniz. Yiğınlarca göz alıcı dekor ve insan, insan, insan. Geniş bir tavanın cami kubbesi misali tümünü kapladığı devasa bir alan, cümbüş, koşturmaca içinde. Yüksek kotta, stüdyonun tüm kenarını dönen demirden sahanlık...

600 metrekarelik platoda dilenen her dekor kurulabilirdi. Stüdyo, Hollywood’da bulunanların aynısı olan 5000, 2000, 1000 ve 500 mumluk 32 projektörün yanı sıra yine 1000’lik 16 adet yerli projektörle birden aydınlanıyor; 80 kilovatlık bir kuvvet sarfıyla en temiz ve aydınlık filmler elde edilebiliyordu. Devasa Super Parwo Debri film çekme makinesi vardı ki rahatça 300 metre film çekerdi. İkinci katta montaj, senkron dairesi ve üçüncü katta içlerinden birinde dublajın da yapıldığı son dört oda ile sinema salonu bulunurdu. Odalardan ikisi devasa salonlardı ve içleri çeşit çeşit kostümle doluydu; roplar, kürkleri, eski şark kostümleri... Yüzlerce figürana yetecek kadar pala, miğfer, daha pek çok silah...

Atlas Film’i Şahlandıran Arakonlar

O dönem için böyle büyük bir yatırıma girmek, elbette aynı oranda büyük projeleri planlamak demektir. Daha ilk yıllarında üstünyapım denemelerinin ardına düşmüşlerdi. **İstanbul’un Fethi** ve çok kısa bir zaman sonrasında çekilecek olan **Kızıltuğ**, bu denemelerin ilk örnekleri olacaktı. Bu girişimlerde atak **Arakon** kardeşlerin payı büyüktü. Nitekim iki projeyi hazırlayıp çekecek olan yönetmen **Aydın Arakon**, görüntülerini alacak kişi de kardeşi **İlhan Arakon**’du. Ayrıca bu filmler için oyuncu bulmak adına müsabakalar açıyor ve bunu büyük reklamlarla duyuruyorlardı ki bu yöntemin yaratacağı en büyük yıldızlardan biri, iki filmde de rol alan ve halkın daha ilk andan bağına bastığı **Turan Seyfioğlu**’du.

Arakon kardeşler ve Burhan Arpad (ortada) Aydın Arakon *Kızıltuğ*'da Turan'a oyun veriyor.

Arakonlar ilginç bir aileydi. **İlhan** da **Aydın** da sürekli yenilik arayışında sanatçılardı. İlk korku filmlerimizden sayılan 1949 yapımı **Çılgık**, **Aydın Arakon**'un filmiydi. Yine 1959'daki **Fosforlu Cevriye**, erkeksi kadın filmlerinin prototipi ve **İstanbul'un Fethi** de bizim sinemamızın genelde uzak durduğu kostüme üstünyapımlardan biriydi.

Varlıklı bir ailenin üç erkek çocuğundan biri olarak 1918'de Edirne'de dünyaya gelen **Aydın Arakon**, kendisinden önce sinemaya giren **İlhan Arakon**'un teşvikiyle 1947'de senaryo yazarı olarak girdiği sinemada 1949'da ilk uzun metrajı olan **Çılgık**'ı çekmişti.

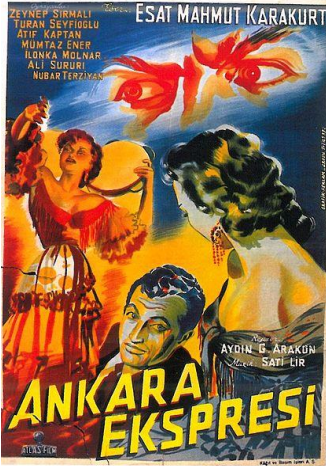

İstanbul'un Fethi'nden

Arakonlar işlerine gönülden bağlı ve disiplinliydi. Her şey o binanın içinde gerçekleştiriliyordu. Gemilerin karadan yürütülmesi sahnesinin çekimi çok çarpıcıydı. Topları birebir boyutta, alçıdan yaptırmış, boyatmışlardı. İstanbul surlarının üzerinden askerlerin tepelerine boca edilen ateşli katranlar, **İlhan Arakon**'un o anları en muhteşem karelerle tespit etme çabası muhteşemdi. Gemilerin karadan yürütülmesi sahnesini karanlık, küçük bir alanda çekiyorlardı; kalasları katranla yağlayan ve kalyonları kalın halatlarla çeken yapılı yeniçerileri oraya sığdırabiliyorlardı!

Dış çekimler de ayrı bir planlama gerektiriyordu. Mesela **Fatih**'in Edirnekapı'dan İstanbul'a girişini çekmek imkansızdı. Yüzlerce kişiden oluşan figüran kalabalığı, atlar, yeniçeriler filan, İstanbul'da trafiğin en işlek olduğu noktalardan birini saatlerce trafiğe kapalı tutmak demektir. Bunun yerine o dekoru Mecidiyeköy'ün henüz bomboş, çoğu dutluk olan arazisine, hatta stüdyonun hemen dışına kurdular. Bu hazırlık birkaç hafta sürmüştü. Neticede sahne, aynen **Fausto Zonaro**'nun muhteşem tablosundaki etkileyicilikte çekildi ve bitti.

Araya giren **Ankara Ekspresi** de hem **Turan Seyfioglu**'nun hem de **Arakonlar**'ın Atlas Film nezdinde yüzlerini ağartmıştı ama esas bomba, **Abdullah Ziya Kozanoğlu** gibi dönemin en popüler yazarlarından birinin en sevilen tarihi romanı **Kızıltuğ**'un filme alınacak olmasıydı.

Ankara Ekspresi afişi ve setten bir lobi

Abdullah Ziya Kozanoğlu tarafından yazılan ve senaryonun dayandığı roman, 1926'da Resimli Mecmua dergisiyle çocukların ve gençlerin hayatlarına girip defalarca tekrarlanmış ve 15 kere basımı yapılmış bir eserdir. Film için yazılmış tanıtım yazılarından birinde söylendiği gibi: Bu Orta Asyalı su katılmamış Türk

cengaverinin serüvenlerini, gönülden bağlı olduğu atı Payaza ile girdiği uğraşları, Deligün Bulduktepeli Timuçin Cengiz Han'ın yiğit dostu, sırtı yere gelmemiş Otsukarcı'yı Türk çocukları Bozkurt Efsanesi, Oğuz Han Destanı gibi sevmiş, benimsemişti. Bu mert, cesur ve kuvvetini doğruluğa, zayıfları korumaya adanmış kahramanı, o dönem gençliğinin çocuklukları boyunca en sevgili dostu olmuş Otsukarcı'yı ancak Atlas Film'in yükselişteki yıldızı **Turan Seyfioğlu** canlandırabilirdi.

Şehülcebel'in kızı Sabiha Sultan'a âşık olmuş ama aşkını söylemeyi gururuna yedirememiş yiğit kişi. At uşağı Çakır'la Orta Asya bozkırlarında 13. asırda dolaşmış, **Cengiz Han** cihan imparatorluğunu kurarken en yakınında olmuş cengâver. Pars Parçalayan Celbe Noyan'ı bile yenen kahraman... Bir neslin midesi ekmekle beslenmişse, kafası da bu mitolojik kahramanla beslenmişti. Makyözlerin her gün makyaj ve takma kaş ve sakalla tam bir Moğol kağanına dönüştürdüğü **Cahit Irgat**, uzun takma sakalı ve ürkütücü sakalıyla **Hasan Sabbah**'ı canlandıracak olan **Atıf Kaptan** vardı karşısında **Turan Seyfioğlu**'nun.

Kızıltuğ setinden

Kızıltuğ'un dış sahneleri Uludağ'da çekildi. Filmin kostüm ve dekorlarına büyük önem veriliyordu. Dekorların yapımında çalıştırmak için akademiden bir sürü genç kız getirtmişti **Murat Köseoğlu**. Ayrıca savaş sahnelerinin de görkemli olmasını istiyordu. "İki bin asker kullanacağım." diyordu. Genelkurmay'ı ikna etmiş, onlardan figürasyon desteği de almıştı bu sahneler için. Görkemli ve her günü dergilere gazetelere servis edildiğinden reklamı hayli iddialı olan *Kızıltuğ*, daha bitmeden Anadolu'nun her yerinden talep edilmeye başlamıştı!

Diğer Çalışmalar ve Atlas'ın Kapanışı

Lütfü Akad'ın *Altı Ölü Var*'ı (1953) ile **Turan**'lı filmler devam eder Atlas Film'de. Kemal Film'in **Turan**'ı kapıp neredeyse kadrolu oyuncusu yapacağı sıralarda, bir boşlukta hemen yine kaparlar onu ve **Turan**'ın bence en iyi oynadığı film olan *Kaçak*'ı (Şadan Kamil, 1954) yaparlar. "Beynelmilel film festivallerine gönderilmek üzere" diye reklamı yapılmaktadır *Kaçak*'ın, daha çekimler sürerken. Kemal Film'in *Katil* ve *Kanun Namına* (Lütfü Akad, 1953, 1952) filmleri tarzında bir suçsuzluğunu ispat etme hikayesi anlatan yapımın senaryosunu **Haldun Taner** yazmıştı ve **Turan**, başrolü **Sezer Sezin**'le paylaşıyordu. Film, dönemine göre hayli cüretkâr bir erotizm de içeriyordu.

Kaçak filminden kareler

Şadan Kamil, zamanında *Türkiye'nin Kalbi Ankara*'yı yapan meşhur prodüktör **Halil Kamil**'in yetiştirmesiydi. Orada ses işini öğrenmiş **Şadan Kamil**. **Halil Kamil**, 1943'te bir Kurtuluş Savaşı filmi yapmayı kararlaştırmış ve elindeki tek yönetmen olan **Faruk Kenç**'le birlikte işi az çok öğrenen **Şadan Bey**'e bu filmin, yani *On Üç Kahraman*'ın yönetimini vermiş. Firmaya birkaç film daha yaptıktan sonra, orada kalmaya devam ederse özgün işler çıkaramayacağını anlayan **Şadan Kamil**, 1946'da yeni kurulan Atlas Film'e geçmiş. Burada çektiği *Gençlik Günahı*, Atlas Film'in de ilk yapımı olmuş böylece. **Şadan Kamil**, Atlas Film'deki her türlü teknik işle ilgilenen, kendini yetiştirmiş bir teknikerdi. **Halil Kamil**'in de sesçilik yaparak geldiği nokta hiç de azımsanacak gibi değildi; kendisi yönetsin yönetmesin, film yapımının her aşamasında oluyordu. Kamerayı biliyordu, ışığı biliyordu, sesin eğitimini almıştı zaten dışarıda, montaj ve dublajı da biliyor ve stüdyoya sürekli yeni insan kazandırıyordu.

Cingöz Recai'den

Turan'ın Atlas'a döndüğü bir diğer yapım da **Peyami Safa**'nın tefrikasından uyarlanan ve **Metin Erksan** tarafından yönetilen *Cingöz Recai - Beyaz Cehennem*'di (1954). **Metin Erksan** film eleştirmenliğinden gelerek yönetmenliğe soyunmuş ve ilk filmi *Karanlık Dünya - Aşık Veysel'in Hayatı*'nı da (1952) Atlas Film'e yapmıştı. O filmin sansürle yaşadığı cebelleşmeye rağmen cesur bir kararla bu yetenekli gence yeniden iş vermişti Atlas. Gerçi bunda senaryoyu sevmeyen **Nedim Otyam**'ın projeyi reddetmesinin de payı vardı. Bir ilginç detay da yıllar sonra aynı rolü oynayacak olan **Ayhan Işık**'ın Cingöz için adı ilk geçen aktör olmasıydı.

1956'ya gelindiğinde Atlas'ın adı artık "Acar Film Stüdyosu" olmuştur. Kişilikleri oldukça farklı iki ortak nihayet anlayamamış ve stüdyo **Murat Köseoğlu**'na kalmıştır. Acar Film, renkli dönemde de varlığını devam ettirmeyi başaracaktı...

Kaynakça

- Akbaş, E. (2019). *Mısır Filmlerinin Türk Sinemasında Yarattığı Etki*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ayça, E. (2016). *Şu Sinema Dedikleri*. Artshop.
- Mutlu, İ. (yayıma hazırlanıyor). *Görünmeyen Adamın Peşinde*.
- Özön, N. (1968). *1895-1960 Türk Sineması Kronolojisi*. Bilgi Yayınevi.
- Gökmen, M. (1989). *Başlangıçtan 1950'ye Kadar Türk Sinema Tarihi ve Eski İstanbul Sinemaları*. Denetim Ajans Basımevi.
- Sekmeç, A. (2000). "Şadan Kamil ve Bir Dönemin Sineması". *Klaket Sinema Dergisi* Sayı 14 (Mart-Nisan).
- Artist Dergisi* (23 Kasım 1961). Turan Seyfioğlu Özel Sayısı.
- Yıldız* (15 Mart 1952). Sayı 64.
- Yıldız* (22 Mart 1952). Sayı 65.
- Yıldız* (31 Mayıs 1952). Sayı 75.
- Yıldız* (6 Eylül 1952). Sayı 83.